

Др Снежана Бркић, доцент
Правног факултета у Новом Саду

УБРЗАНЕ ПРОЦЕСНЕ ФОРМЕ ЗА ФЛАГРАНТНА ДЕЛА УЧИЊЕНА НА ГЛАВНОМ ПРЕТРЕСУ

Сажетак: У фокусу рада су посебне убрзане процесне форме за флагрантна кривична дела учињена на главном претресу. Анализирају се две такве форме: проширење оптужбе за кривична дела оптуженог учињена или откривена на главном претресу, и усмена оптужба за кривична дела учињена на главном претресу од стране других лица. Разматрају се њихова обележја, услови, ограничења, избор, заштита окривљеноог, као и *pro et contra* аргументација.

Кључне речи: убрзана процесна форма, флагрантна кривична дела, главни претрес, оптужба

Према старијим правима флагрантна кривична дела су кажњавана смрћу а њихови учиниоци препуштани суду линча. Савремена права карактеришу унеколико репресивнија овлашћења државних органа, као и стварање посебних убрзаних процесних форми за суђење флагрантним учиниоцима. Можемо разликовати три групе таквих посебних процедура: за флагрантне учиниоце лишене слободе, за флагрантне учиниоце на слободи, и за кривична дела учињена или откривена на главном претресу. У фокусу овог рада биће само ова последња група процесних форми, у чијем склопу постоје два облика: а) проширење оптужбе за кривична дела оптуженог учињена или откривена на главном претресу; б) усмена оптужба за кривична дела учињена на главном претресу од стране других лица.

Проширење оптужбе за кривична дела оптуженог учињена или откривена на главном претресу

Обележја

У овим поступцима изостаје фаза истраге, чак и кад би она с обзиром на прописану казну била обавезна.¹ Оптужни акт се подиже на главном претресу, иако тај чин у редовном поступку пада пре главног претреса. Мада је оптужница строго формални акт и у погледу садржине и у погледу форме, она овде може бити и усмено изнета. Даље, изостаје и фаза контроле оптужбе, јер се оптужба не може побијати приговором, нити преиспитивати по службеној дужности.² Проширење оптужбе, по испуњењу законских услова, води ширењу главног претреса и пресуде и на ново дело. Иако се суди заједно и доноси јединствена пресуда, процес по проширеној оптужби се сматра новим процесом, тако да бранилац за прво дело није обавезан да се прими одбране и за ново дело.³

Услови

а) Учиниолац кривичног дела може бити само оптужени. Он се може бранити да је дело учинио неко трећи, али се треће лице не може увлачити у постојећи процес.

б) Дело мора бити учињено или откривено у току главног претреса у заседању.⁴ Искључена су, дакле, флагрантна дела учињена за време паузе у судском ходнику или приликом спровођења оптуженог. Новооткривена дела треба да су сазната тек на главном претресу, а не пре тога.⁵

в) Учињено или откривено кривично дело не мора имати никакве везе са првим делом и може се разликовати од њега по врсти, тежини, као и по овлашћењу за гоњење. У већини права долазе у обзир како дела која се гоне по службеној дуж-

¹Ово за разлику од прве две групе поступака за флагрантне деликте, који су често тако обликовани да искључују она дела код којих је према општим правилима обавезно спровођење истраге (нпр. злочини у Француској).

²За разлику од непосредне оптужнице, против које је допуштен приговор.

³Тако Т. Васиљевић, М. Грубач, *Коментар*, 1995, с. 453.

⁴Нека права изричито предвиђају ове две врсте услова, алтернативно постављене (чл. 342/1 нашег ЗКП; чл. 279 и 263 аустријског ЗКП). Друга права помињу само накнадну оптужбу подигнуту на главном претресу за друга кривична дела оптуженог, из чијег тумачења ипак произилази покривеност обе ситуације, односно како новоучињених, тако и новооткривених дела (тако нпр. тзв. *Nachtragsanklage* у немачком праву, вид. чл. 266 ЗКП).

⁵Нпр. на основу признања окривљеног датог на претресу. Овој процесној форми нема места ако је тужилац знао за то друго кривично дело и пре подизања првобитне оптужбе (тако Т. Васиљевић, М. Грубач, *Коментар ЗКП*, Бгд, 1995, с. 453; Т. Васиљевић, *Систем кривичног процесног права*, Бгд, 1981, с. 522; С. Bertel. *Grundriss des österreichischen Strafprozessrechts*, Wien 1984, с. 141; у том смислу је и одлука ВС АПВ Кж. 808/67 од 12.01.1968).

ности, тако и она по приватној тужби.⁶ Нека права, међутим, условљавају проширење оптужбе на дела тежа од првог, пристанком оптуженог.⁷

г) Против оптуженог треба да стоје сасвим одређени и озбиљни докази, а не тек неодређене и непоткрепљене сумње.⁸ Ово нарочито важи у случају откривених дела на главном претресу. Важно је да се оптужба може одмах формулисати, да за њено утемељење нису потребне претходне припреме⁹ и одлагање претреса.

д) За ново дело се мора подићи оптужба на главном претресу.¹⁰ Ова процесна форма, наиме, не представља изузетак од оптужног начела,¹¹ јер суд не би могао без оптужбе, *ex officio*, проширити главни претрес и пресуду и на новоуочињена или новооткривена дела. Оптужба, дакле, мора постојати, имати све законске елементе,¹² а ако је усмена, мора бити забележена у записнику.¹³ Изузетак у том смислу је француско право, које у случају преступа учињених на претресу пред *tribunal correctionnel*, омогућава суду проширење претреса на њих и без тужиоачевог захтева.¹⁴ Осим тога, подразумева се да дело из првобитне оптужнице још увек стоји, иначе би се потпуно нова оптужба морала одбити, јер није прошла кроз прописани поступак и стала на правну снагу.¹⁵

ђ) До проширења претреса и пресуде на ново дело долази само у случају саглашавања суда са тужиоачевом иницијативом.¹⁶ Веће није везано тужиоачевим предлогом, којег мора одбити у случају неиспуњења законских услова, а може га одбити и из разлога целисходности.¹⁷

е) Савремена законодавства су на различитим позицијама по питању пристанка оптуженог лица, познајући како екстремна тако и мешовита решења. Примера ради, пољско, немачко и италијанско право апсолутно условљавају важност ове процесне форме пристанком оптуженог, док га аустријско захтева само у

⁶То произилази из израза „овлашћени тужилац“, који користи наш законодавац (вид. чл. 342/1 ЗКП), или се експлицитно предвиђа (вид. нпр. чл. 263/1 ЗКП Аустрије). Немачко (чл. 266) и пољско право (чл. 345), међутим, помињу само јавног тужиоца.

⁷Тако Аустрија (чл. 263/1).

⁸Тако W. Platzgummer, *Grundzüge des österreichischen Strafverfahrens*, Wien, New York, 1984, с. 140.

⁹У пољском праву је истакнуто да ће суд одбити проширење претреса на ново дело, ако је потребно да се за њега спроведе претходни поступак. (вид. чл. 345 пољског ЗКП).

¹⁰Из тога произилази да то друго дело не сме бити предмет раније покренуте истраге или подигнуте оптужбе (С. Bertel, *op. cit.*, с. 141; Т. Kleinknecht, К. Meyer, *Strafprozessordnung*, München, 1985, с. 860).

¹¹Тако нпр. С. Roxin, *op. cit.*, с. 62.

¹²Тако изричито у Немачкој (чл. 266/2) и у бившој ДДР (чл. 237/2).

¹³С обзиром на чл. 314/2 нашег ЗКП.

¹⁴Вид. F. Casorla, RIDP 3-4/1995, с. 546-547.

¹⁵Тако Т. Васиљевић, М. Грубач, *Коментар*, 1995, с. 453; С. Бејатовић, *op. cit.*, с. 101.

¹⁶Немачки ЗКП предвиђа да се судско веће о томе изјашњава посебном одлуком (*Beschluss*), која по својој функцији одговара одлуци о отварању главног поступка (С. Roxin, *op. cit.*, с. 255). Та одлука, без обзира да ли је позитивна или негативна, не може се побијати (К.Н. Gossel, *op. cit.*, с. 270).

¹⁷Тако Т. Васиљевић, *Систем*, с. 522; М. Грубач, *КПП - посебни део*, Бгд, 2002, с. 73. У прилог дискреционе власти судског већа и непотребности образлагања његове одлуке, вид. Т. Kleinknecht, К. Meyer, *op. cit.*, с. 861.

случају проширења оптужбе за дело теже од оног у првобитној оптужници.¹⁸ У Француској је пристанак оптуженог неопходан за проширење оптужбе на преступ (*delit*) откривен на претресу пред *tribunal correctionnel*, али не и у случају кад је такав преступ учињен на претресу пред тим судом.¹⁹ Пристанак оптуженог мора бити неопозив, јасан и изричит, а не само просто уздржавање од противљења.²⁰ Наш ЗКП га не захтева ни у једном случају.

ж) Поменимо, најзад, још неке атипичне услове, с обзиром на њихову ретку заступљеност. Тако италијански процесни закон отвара могућност проширења оптужбе на претресу уколико из тога не произилази штета по брзину поступка,²¹ а аустријски ако се може одмах без припрема приступити суђењу.²² У бившој ДРН је ширење претреса на нова дела било условљено присуством оптуженог.²³ Чињеница је, међутим, да се о наведеним условима фактички може водити рачуна и у оним правима у којима нису експлицирани, у склопу дискреционе процене суда.

Ограничења

Већ је речено да се као новоучињена и новооткривена, могу јавити било која кривична дела. Из њиховог круга су ипак искључена она која су у надлежности другог суда,²⁴ односно суда вишег ранга²⁵ или специјализованог суда.²⁶ У том случају за ново дело суди виши суд, коме може бити поверен и првобитни предмет, о чему одлучује веће.²⁷ Јединствено суђење за оба дела од стране вишег суда може бити корисно због примене одредби о одмеравању казне за дела учињена у стицају.

Избор

Иницијатива за примену ове процесне форме је на тужиоцу, изузев у Француској, где суд у одређеним случајевима може *ex officio* проширити главни претрес и на новоучињено дело. Тужилац цени целисходност ове форме, и није дужан да је

¹⁸За Пољску вид. чл. 345; за Немачку чл. 266; за Италију чл. 518/2; за Аустрију чл. 263/1. ЗСКП Југославије из 1929. је у том погледу имао решење идентично аустријском (вид. чл. 266/2).

¹⁹Вид. Ф. Casorla, RIDP 3-4/1995, с. 529, 546.

²⁰Тако Т. Kleinknecht, К. Meyer, *op. cit.*, с. 861.

²¹Чл. 518/2 италијанског ЗКП.

²²Чл. 263/1 аустријског ЗКП.

²³Чл. 237/1 ЗКП ДРН.

²⁴Тако у Аустрији (чл. 263/2), Немачкој (чл. 266/1) и бившој ДРН (чл. 237/1).

²⁵Тако изричито наш ЗКП (чл. 342/3), а систематским тумачењем, позивом на чл. 269, и немачки процесни закон (тако и К. Н. Gossel, *op. cit.*, с. 270). Наиме, ако би за суђење новог дела био надлежан суд нижег ранга, нема сметњи да га ипак пресуди виши суд.

²⁶Иако овај последњи случај наш ЗКП не помиње, он се подразумева (тако и Т. Васиљевић, М. Грубач, *Коментар*, 1995, с. 453). У случају да ново дело повлачи већи бројни састав суда, проширење оптужбе може изазвати и допуну већа или образовање већа уместо судије појединца и враћање претреса на почетак у смислу чл. 311 нашег ЗКП (М. Грубач, *КПП - посебни део*, с. 73).

²⁷Чл. 342/3 нашег ЗКП. Према ЗКП из 1976. веће је о томе одлучивало по претходном саслушању тужиоца.

користи ни кад су се стекли сви законски услови.²⁸ Могућност редовног пута му у сваком случају остаје отворена све до застарелости кривичног гоњења или истека рока за приватну тужбу.

Већ је речено да суд није везан тужиочевим предлогом. Он му неће удовољити ако нису испуњени законски услови, а може га одбити и ако га сматра нецелисходним. Могли бисмо рећи да би интенцији законодавца одговарало прибегавање овој форми кад год јој се не противе озбиљни разлози.²⁹ Према ЗКП из 1976, одлуку о посебном суђењу за ново дело веће је могло донети само по претходном саслушању странака.

Најзад, у већини права, оптужени је последња инстанца од чијег зеленог светла зависи примена овог поступка.

Заштита окривљеног

За ову процесну форму је карактеристично изостављање установа које у редовном поступку служе преиспитивању основаности тужиочевог захтева пре изношења на главни претрес (истраге, приговора против оптужнице). Осим тога, суђењу се у правилу приступа одмах, што може довести у питање одбрану окривљеног. Због тога сва права отварају могућност прекидања главног претреса ради припремања одбране окривљеног. Један корак даље чине она законодавства која обавезују суд да поучи окривљеног о том праву.³⁰ Противтежу могућој злоупотреби овог права од стране оптуженог пружа немачки закон, по коме ће суд прекинути претрес на захтев оптуженог само ако он није постављен из очигледне обести или ради развлачења поступка.³¹ Још даље је отишао наш ЗКП из 2001. који у сваком случају предвиђа прекидање главног претреса и обезбеђење довољно времена за припремање одбране.³² Неки закони одређују и рок у коме треба одржати наставак претреса. Тако у италијанском праву одлагање не може бити краће од 20 ни дуже од 40 дана, а оштећени се може позвати у року не краћем од пет дана.³³ До одлагања претреса може доћи и мимо захтева оптуженог, кад суд сматра да је то потребно ради прибављања доказа. Разлог за одлагање претреса, међутим, не може бити тужиочева потреба за припремањем оптужнице,³⁴ јер је сврха ове форме у брзом реаговању суда у случајевима који су несумњиво зрели за одлучивање. Разуме се да право окривљеног на браниоца мора остати очувано.

²⁸ Тако и Т. Васиљевић, *Систем*, с. 521; М. Грубач, *КПП - посебни део*, с. 73.

²⁹ То је недвосмислено изражено у новом ЗКП, а произишло је и из формулације старог ЗКП: „веће ће по правилу ... проширити главни претрес, (чл. 338/1). Наведени израз је први пут употребљен у ЗКП из 1953, и њиме је истовремено имплицирана слобода избора суда у том погледу, која је изгледала да не постоји према редакцији чл. 203/1 ЗКП из 1948 („суд ће по оптужби тужиоца која може бити и усмено изнета проширити претрес и на то дело,“).

³⁰ Тако нпр. у немачком (чл. 266/3), италијанском (чл. 519), као и праву бивше ДРН (чл. 236/2).

³¹ Чл. 266/3.

³² Чл. 342/2 ЗКП.

³³ Вид. чл. 519.

³⁴ Тако нпр. М. Грубач, *КПП - посебни део*, с. 73.

Pro et contra

Чини нам се да описана процесна форма не изазива нарочите контроверзе. Њено је оправдање у рационалним и криминалополитичким разлозима. Кад тужилац располаже довољним доказима, непотребно је пролазити кроз оне фазе редовног поступка, чија је сврха већ остварена. Могућност ширења оптужбе на главном претресу штеди органима кривичног правосуђа трошкове (време, материјална средства) претходног поступка, као и главног претреса који би уследио у случају одвојеног суђења. Осим тога, олакшано је одмеравање казне, а због брзине поступка, може се очекивати и њено успешније превентивно дејство. Наиме, извршење дела у судници је израз нарочите дрскости, коју треба предупредивати могућношћу суђења на лицу места.

Угрожавање интереса окривљеног због ефекта изненађења, предупредено је омогућавањем прекида главног претреса ради припремања одбране. Евентуалне приговоре са аспекта пролонгирања и компликовања поступка по првобитном делу, савремена законодавства отклањају предвиђањем дискреционе власти суда у процени случајева који заслужују проширење.

Усмена оптужба за кривична дела учињена на главном претресу од стране трећих лица.

Усмена оптужба за кривична дела учињена на главном претресу од стране других лица

Ово је други облик поступка намењеног суђењу флагрантних деликата учињених на главном претресу, који је за разлику од првог, познат само ограниченом броју законодавстава.³⁵

Обележја

И овде изостају истрага и приговор против оптужнице. Оптужба је увек усмена, за разлику од првог облика, где може бити и усмена. Оно што је заједничко за обе процесне форме, је ефекат суђења на лицу места. Разлика је у томе, што се код првог облика ради о спајању поступака, за које се води један претрес и доноси јединствена пресуда, док је овде спајање искључено.³⁶ Саглашавање суда са тужiocевим захтевом може имати за последицу две могућности: а) прекидање главног претреса и суђење одмах за ново дело; б) суђење за ново дело непосредно након завршетка отпочетог претреса.³⁷ Кривичним делом учињеним на главном претресу може бити оштећен и судија. Несумњиво је да у том случају он мора бити ис-

³⁵Овај облик постоји нпр. у нашем (чл. 301/2) и аустријском праву (чл. 278), где је познат као тзв. „*Inzidentalverfahren*„; у Француској и неким арапским земљама, као што су Египат, Ирак, Либија, Тунис, Либан, Сирија (вид. А. F. Sorour, RIDP 1-2/1985, с. 244).

³⁶Вид. М. Грубач, *КПП - посебни део*, с. 74.

³⁷Вид. чл. 301/2 нашег и чл. 278 аустријског ЗКП.

кључен од суђења за то дело.³⁸ Питање је, међутим, да ли он треба да буде изузет и од суђења оног кривичног дела у чијем је току према њему извршено кривично дело. Придружујемо се схватању да би то могао бити разлог само за факултативно изузеће.³⁹ У аустријском праву правни лек изјављен против пресуде донете у овој форми, нема суспензивно дејство.

Овлашћени тужилац има право избора између редовног поступка и ове посебне форме. Оцена целисходности тога поступка по испуњењу законских услова, припада и судском већу.⁴⁰

Овде није предвиђена могућност давања посебног рока ради припремања одбране, али се подразумева да окривљени има право на браниоца, чије ангажовање може повући одлагање главног претреса.

Услови

а) Учиниолац кривичног дела може бити било које лице, осим судије и оптуженог, коме стоји на располагању горе описани поступак.

б) Дело мора бити учињено у току главног претреса у заседању, и у том погледу важи оно што је речено за први облик. За разлику од њега, овај поступак се не примењује на нефлагрантна дела, која су на главном претресу само откривена.

в) Мора бити несумњиво ко је учинилац; неодређене сумње у том погледу нису довољне.⁴¹ Претходно дисциплинско кажњавање тог лица од стране већа због ремећења реда не представља препреку за вођење овог поступка.

г) Дело учињено на главном претресу не мора имати никакве везе са делом које је предмет поступка, и може се разликовати од њега по врсти, тежини, као и по овлашћењу за гоњење. Долазе у обзир како дела која се гоне по службеној дужности, тако и она по приватној тужби.⁴²

д) За дело учињено на претресу може се судити у овој форми само ако овлашћени тужилац подигне оптужбу за њега.

ђ) И овде је потребна сагласност суда, али не и оптуженог.

Ако није изводљиво да се учиниоцу кривичног дела одмах суди, предвиђа се обавеза обавештавања надлежног јавног тужиоца, уколико се дело гони по службеној дужности.⁴³

Ограничења

Овој процесној форми нема места: а) за дела чији су учиниоци оптужени или судија; б) за дела из надлежности вишег суда, у ком случају се само обавештава

³⁸Оштећеност кривичним делом предвиђају као основ обавезног изузећа и наше (чл. 40 тац. 1) и аустријско право (чл. 67).

³⁹Тако и Т. Васиљевић, М. Грубач, *Коментар*, 1995, с. 50.

⁴⁰Тако и М. Грубач, *КПП - посебни део*, с. 74.

⁴¹Т. Васиљевић, М. Грубач, *Коментар*, 1995, с. 410.

⁴²Вид. чл. 301 нашег и чл. 278 аустријског ЗКП.

⁴³Вид. чл. 301/4 нашег ЗКП.

надлежни јавни тужилац ради даљег поступања; ц) за кривично дело давања лажног исказа.

У овом последњем случају прибегава се посебном поступку у циљу спречавања недозвољеног утицања како на већ саслушана, тако и на лица која тек треба да дају исказ. Осим тога, ту су редовно потребна даља истраживања, која у случају непосредног приступања суђењу морају отпасти. Код овог кривичног дела, предвиђена је само могућност (али не и обавеза) председника већа да нареди састављање посебног записника о исказу сведока или вештака који се сматра лажним, који ће након потписивања од стране даваоца исказа бити достављен јавном тужиоцу.⁴⁴ Исто је и у аустријском праву, с тим што оно предвиђа и могућност лишавања слободе учиниоца и предаје истражном судији.⁴⁵ Слично решење у случају озбиљне сумње на лажно сведочење или вештачење предвиђају и она права, која не омогућавају да се за дела трећих лица учињена на главном претресу одмах суди. Тако нпр. немачко право, које такође познаје могућност превентивног лишења слободе учиниоца, а сачињавање записника условљава предлогом јавног тужиоца, који се даље стара о покретању истражног поступка.⁴⁶ У кантону Вауд се описаном поступку може прибећи по иницијативи тужиоца или по службеној дужности, а условљен је постојањем озбиљних индиција о лажном исказу. Осим тога, тако ће се поступити само ако сведок односно вештак остане при свом првобитном исказу и након обавезног предочавања од стране суда индиција о његовој лажности, као и кривичне одговорности.⁴⁷ Задржано је и право лишења слободе учиниоца. Ново италијанско право, које је укинуло могућност непосредног суђења за дела учињена на главном претресу,⁴⁸ овлашћује јавног тужиоца само на лишење слободе таквих лица под општим законским условима, али искључује лишење слободе лица која су на претресу учинила дело давања лажног исказа.⁴⁹

Snežana Brkić, Ph.D.

Assistant Professor of the School of Law in Novi Sad

EXPEDITIOUS PROCEDURES FOR CRIMES COMMITTED DURING THE TRIAL

This article focuses on special expeditious procedures for crimes committed during the trial. Two types of such procedures were analyzed: amendment of the indictment for

⁴⁴Вид. чл. 301/3 нашег ЗКП. Поменути записник има улогу службене кривичне пријаве.

⁴⁵Вид. чл. 277 аустријског ЗКП. Сматра се да хапшење учиниоца оправдава једино опасност од бекства (С. Bertel, *op. cit.*, с. 142).

⁴⁶Вид. чл. 136 RiStBV.

⁴⁷Вид. чл. 351.

⁴⁸Такву могућност је прописивао закон из 1930. у чл. 435 и 436.

⁴⁹Вид. чл. 476 италијанског ЗКП.

crimes of the accused, which were either committed or discovered during the trial; and, procedure for charges raised by other persons for the first time during the trial. The author analyzes the conditions, basic features and limits of these procedures, as well as how to choose the appropriate expeditious procedure and provide adequate protection of the accused. The analysis is followed by *pro et contra* arguments.

These procedures can be easily justified by principles of rationality and crime prevention policy. Not only do they prevent unnecessary expenses for the criminal justice system, but they also facilitate sentencing and efficient crime prevention. The commission of a criminal offense in the courtroom is insolent behavior, which can be successfully prevented by providing possibility to initiate a trial on the spot.